

SOSYOLOGCA

OCAK-ARALIK 2016

CİLT:6 SAYI:11-12

ISSN: 2146-5207

KÜRESEL YOLCULUĞUN KAYBEDENLERİ: GÖÇ YOLLARINDA KADINLAR

Sema KARACA

Özet: Uluslararası göçe maruz kalan kadınların sayısı 1950'lerden bu yana istikrarlı bir şekilde artmaktadır. Göç, dünyanın birçok ülkesinde “vatandaş” olarak bile insanca yaşayamayan, fiziksel, psikolojik, cinsel şiddet ve yoksulluk döngüsüne hapsolmuş bir kadın için fırsattan çok tehdit gibidir. Ne memleketlerinde ne göç yollarında ne de geldikleri ülkelerde huzur bulamayan kadınların hikayeleri, “kadınlara ülke yok” dedirtir. Bu çalışmada, göç yollarındaki kadınlardan bahsedilecektir.

Anahtar Kelimeler: Göç, Göçmen Kadınlar, Düzensiz Göç.

THE LOSERS OF THE GLOBAL JOURNEY: WOMEN IN THE MIGRATION ROUTES

Sema KARACA

Abstract: The number of women subjected to international migration has been steadily increasing since the 1950s. Immigration is more like a threat than an opportunity for a woman who cannot live humanely even as a "citizen" in many countries of the world and is trapped in the cycle of physical, psychological, sexual violence and poverty. The stories of women who can find comfort neither in their homeland, on their migration routes, nor in the countries they arrive at, make people say "no country for women". This study will talk about women on migration routes.

Keywords: Migration, Migrant Women, Irregular Migration.

KÜRESEL YOLCULUĞUN KAYBEDENLERİ: GÖÇ YOLLARINDA KADINLAR

Sema Karaca

7,3 milyarlık dünya nüfusunun yarısını oluşturan kadınlar, son yirmi yılda uluslararası göçün -daha önce hiç olmadıkları kadar- görünür aktörleri haline geldi. Uluslararası göçe konu olan kadın sayısı, 1950'lerden bu yana istikrarlı biçimde artıyor. Bu artışın arka planında yabancı işçi alımlarının bir sonucu olan aile birleşmeleri, evlilik göçü ve kadınların küresel iş piyasasına giderek daha fazla dahil olmalarının yanı sıra iltica saiki ve kitlesel yerinden edilmeler ile insan ticareti gibi nedenler yatıyor. Çoğu yer değiştirmede “bağımlı” ve mağduriyet içeren bir pozisyona sahip oldukları görülse de özellikle 1990’ların ortalarından bu yana belirginlik kazanan en kayda değer göç trendi kadınların göçün *bilinçli* ve *gönüllü* aktörleri olarak da kendilerinden söz ettirmeye başlamaları.

Bir “Belirleyen” Olarak Göçmen Kadın

Uzun yıllar çoğunlukla “bağımlı” karakterler olarak göçe dahil olan kadınlar, bugün artık göç kararını bizzat alan “bağımsız” aktörler olarak da anılıyor. Hania Zlotnik “Kadın Göçünün Küresel Dinamikleri”¹ başlıklı çalışmasında 1960’larda yüzde 46,6 düzeyinde seyretmekte olan kadın göçünün 2000 yılı itibarıyla yüzde 49’luk bir paya ulaştığını ve bu oranın Avrupa gibi gelişmiş bölgelerde yüzde 50’yi aştığını belirtiyordu. Khalid Koser ise 2005’te küresel göçmen nüfusunun yarıya yakınının kadınlardan oluştuğunu ve Avrupa, Latin Amerika ve Karayipler, Kuzey Amerika, Okyanusya ve eski Sovyet coğrafyasında kadın göçmenlerin erkek göçmenlerden fazla olduğunu not ediyor ve kayda değer bir değişim trendi olarak da kadının “bağımlı

¹ Hania Zlotnik, “The Global Dimensions of Female Migration”, Migration Policy Institute, 2003, <http://www.migrationpolicy.org/article/global-dimensions-female-migration>

aktör” konumundaki geleneksel göç kalıplarından sıyrılarak ailenin geçimini üstlenmiş “göçmen işçiler”e dönüştüğüne dikkat çekiyordu.² Bugün bu rakam yüzde 48 gibi bir oranla çalışma yaşındaki 111 milyon kadına işaret ediyor.

Bugün, çoğu az gelişmiş ülke vatandaşı olmak üzere her yıl 140 milyon civarında kadın düzenli ve düzensiz metodlarla bir ülkeden diğerine çalışmak ve ailesine maddi katkı sağlamak amacıyla göç ediyor. Kaynak ülkeler arasında en fazla öne çıkanlar Sri Lanka, Bangladeş, Filipinler, Orta ve Batı Afrika ülkeleri iken, hedef ülkeler genellikle hasta bakımı ve ev hizmetleri gibi iş kollarında kadın iş gücüne ciddi ihtiyaç duyan gelişmiş Batılı ülkeler ve nüfusunun yarıdan fazlası uluslararası göçmenlerden oluşan Kuveyt, Bahreyn, B.A.E ve Katar gibi Körfez ülkeleri.

Ancak “düzenli” (regular) metodların dışında hareket eden kadınlar için göç, fırsatlarla olduğu kadar tehlikelerle de dolu bir yolculuk. İnsan kaçakçıları başta olmak üzere yol boyunca karşı karşıya oldukları sayısız tehdit, gerekse de varış noktalarında giderek yaygınlaşan “göçmen gözaltı” ya da “geri gönderme” merkezlerinde kadınları bekleyen olumsuz şartlar, küresel düzeyde hareket kabiliyeti ve göç eğilimleri giderek artan kadınlara dünyanın hâlâ pek de adil ve nazik davranmadığının kanıtı gibi.

Düzensiz Göç ve “Gözaltı”ndaki Kadımlar

Son dönemde, düzensiz göçü engellemek ve ülkeye girişleri kontrol etmek için gittikçe yaygınlaştırılan “göçmen gözaltı merkezleri” kadın göçü bağlamında bilhassa tartışılmalı. Başta ABD, İngiltere ve Avustralya olmak üzere gelişmiş ülkelerin göçmenleri belirsiz sürelerle açıkça hapsediği mekanlar konumundaki bu merkezler, çoğunluk itibarıyla insanlık dışı uygulamalara sahne oluyor; kadın ve çocuklar içinse birer işkencehaneden ibaretler. Öyle ki gözaltındaki göçmenler pek çok araştırmada “gizli mahkumlar” olarak anılıyor.³

Örneğin ABD’nin, Meksika sınırından giriş yapan göçmen kadınları çocuklarıyla birlikte kapattığı *göçmen kadın/aile konaklama merkezlerinde görev-*

² Khalid Koser, *International Migration: A very short introduction*, Oxford University Press, 2007, s.6

³ Bkz. Wil S. Hylton, “The Shame of America’s Family Detention Camps”, February 4th 2015, *The New York Times*, http://www.nytimes.com/2015/02/08/magazine/the-shame-of-america-family-detention-camps.html?_r=0, erişim tarihi: Nisan 2015.

li personellerin göçmenleri -hem de çocuklarının gözü önünde- sürekli taciz ettiğine dair güçlü iddialar var. İnsan hakları örgütleri ve mülteci avukatları da bu iddiaları doğruluyor. Sığınma hakkı elde edene yahut sınır dışı edilene dek bu taciz ve istismardan kaçamayan kadınlar (ve çocukları), adeta sistematikleşmiş bu muameleler yüzünden ağır psikolojik sorunlarla boğuşuyor. Bu tarz merkezlerin, fiziksel şartlar bakımından kadın ve çocukların özel ihtiyaçlarını karşılamaktan hayli uzak olduğunu da not edelim. Çoğu ölüm korkusuyla ülkesinden kaçan bu kadınlar, gözaltı merkezlerinde belirsiz bir geleceğe doğru yol alırken ne çocuklarının ve kendilerinin beden ve sağlığını koruyabiliyor, ne de yetkilileri sığınma taleplerinin haklılığına ikna edebiliyor.

Kitlesel Göçte Kadın

Göçün bir başka boyutu olan kitlesel yerinden edilmeler de nüfusun hassas kesimlerini erkeklere oranla çok daha olumsuz etkiliyor. Türkiye'nin 1990'lardan bu yana bizzat şahit olduğu mülteci akınlarında yaşanan mağduriyetler bugün hâlâ hafızalarda. Mülteci kamplarına yerleştirilen bu insanların ağır kış şartlarında verdikleri yaşam mücadelesinin bilhassa çocukları, yaşlıları ve hamile/çocuklu kadınları yıprattığı açık. Son dönemde ülkenin güney sınırından gelen insan akını, bu kez geçmiş tecrübelere kıyasla devlet tarafından çok daha üstün hizmetler sağlanmaya çalışılsa da kadın mağduriyetinin ulaşabileceği boyutları tüm çıplaklığıyla bir kez daha gözler önüne serdi.

Öncelikle Türkiye'nin savaştan kaçarak kendisine sığınan Suriye ve Iraklılar için kayda değer meblağlar harcayarak kamplar kurduğu ve bu kitlesel akına ilk dönem itibarıyla son derece yetkin biçimde cevap vermeye çalıştığı not edilmeli. Ancak adeta çığrından çıkan Suriyeli mülteciler krizi, hassas nüfus gruplarının (vulnerable groups) başında gelen kadınlar için de ağır mağduriyetlerin kapısını araladı. Bu mağduriyetlerin önünü almak içinse güvenlik, barınma, beslenme ve eğitim başta olmak üzere kadın özelinde temel ihtiyaçları karşılamak adına çok daha ciddi ve kararlı adımlar atılması gerekiyor.

Her savaşta olduğu gibi Suriye iç savaşında da kadınlar gerek ülke içinde gerekse ülke dışına doğru uzun mesafeler kat ederek -çoğu kez defalarca- yer değiştirmek zorunda kaldılar. Kimi erkeklerin, ailelerini komşu ülkelerdeki kamplara ya da kentsel yerleşimlere bırakarak savaşa katıldığı yaygın bilinen bir gerçek. Tanımadığı bir ülkede tek başına hayat mücadelesi veren bu kadın-

ların pek çoğu, dördüncü yılını doldurmak üzere olan savaşta eşini kaybetti; çocuklarının geçimini üstlenmek zorunda kaldı. Üstelik dilini bilmedikleri bir ülkede çalışmaları imkansızca yakın oranda zor. Dil bilen, iş tecrübesine sahip, yetişmiş Suriyeli erkeklerin bile çalışarak geçimini sağlayamadığı bir atmosferde Suriyeli kadınların ayakta kalmak için Türk erkeklerine ikinci eş olmak ya da fuhşa sürüklenmekten başka çarelerinin kalmayacağını tahmin etmek zor değil.⁴ Bu mağduriyet kısır döngüsü, çeşitli basın organlarınca ya da yerel ve ulusal araştırma ekiplerince defalarca yazıldı. Ayrıca Antep, Urfa ve Kilis'te Suriyeli genç kadınların ve çocukların para karşılığı zengin ve yaşlı erkeklere satıldığı artık sır değil. Kadınlar ve çocuklar, çoğu kez diğer aile fertlerini yaşatmak için feda ediliyorlar.

Bir başka mağduriyet kalemi ise kamplarda ve kamp dışı yerleşim birimlerinde hayatını devam ettiren Suriyeli kadınların yaşadıkları. Bizzat gözleme fırsatı bulduğum IDP (ükle içinde yerinden edilmiş kimseler / internally displaced people) kamplarındaki veya komşu ülkelerin çöküntü semtlerinde hayatlarını sürdürmeye çalışan kadınların hijyenden gıdaya, sağlıklı barınmadan mahremiyet ihtiyacına ve hatta aile içi şiddete kadar hayli fazla ve acil sorunu bulunuyor. Ancak gelinen noktada ne sivil toplum kuruluşları ne de BMMYK gibi uluslararası aktörler yaraya tam manasıyla merhem olabilecek durumda. Suriyeli kadınlar yalnızlar; tıpkı dünyanın dört bir tarafındaki mülteci kamplarında ömür tüketen milyonlarca hemcinsleri gibi.

Göçün Kara Deliği Akdeniz'de Kadımlar

Özellikle altı çizilmesi gereken bir başka konu da her yıl Türkiye üzerinden Avrupa'ya geçmeye çalışan onbinlerce göçmen ve mülteci kadının yaşadıkları. Uluslararası Göç Örgütü'nün (IOM) Kasım ayında yayınladığı verilere göre geçtiğimiz yıl 36.351 Suriyeli Akdeniz üzerinden Avrupa'ya ulaşmayı denedi. Bu, rekor sayıda göçmen demek; dahası yaklaşık 34 bin Eritreli, 9 bin Malili, 7 bin Gambiyalı, 5'er bin civarında Filistinli ve Somalili de Avrupa hayalinin peşinden sürüklendi. 2013'teki rakamın iki katından daha fazla

⁴ Bkz. Mehveş Evin, "Syrian women sold as 'co-wives' in Turkey", *The Contributoria*, <https://www.contributoria.com/issue/2014-05/531b15dbd63a707e78000177>, erişim tarihi: Nisan 2015 ve bkz. Mazlum-Der, "Kamp Dışında Yaşayan Suriyeli Kadın Sığınmacılar Raporu", Mayıs 2014, [http://mazlumder.org/webimage/MAZLUMDER%20KAMP%20DI%C5%9EIN-DA%20YA%C5%9EAYAN%20KADIN%20SI%C4%9EINMACILAR%20RAPORU\(9\).pdf](http://mazlumder.org/webimage/MAZLUMDER%20KAMP%20DI%C5%9EIN-DA%20YA%C5%9EAYAN%20KADIN%20SI%C4%9EINMACILAR%20RAPORU(9).pdf), erişim tarihi: Nisan 2015.

bir artışla 16.839 kadının da 2014'te bu yolla Avrupa'ya geçmeyi denediğini kaydeden IOM yetkilileri, çoğu kadının bu serüvende insan ticareti kurbanı olduğunun altını çiziyor. Taciz, tecavüz, seks işçiliğine zorlama gibi pek çok vaka belgelenmiş durumda.

Göçmenlerin "Avrupa'da iyi bir hayata açılan kapıların ilki" olarak gördüğü deniz yolculukları kimse için güvenli değil, ancak kadınlar hem yolculuk esnasında hem de ölmeden Avrupa kıyılarına ulaşabilirlerse bilhassa cinsel şiddet ve saldırılara karşı son derece savunmasızlar.

Son tahlilde, dünyanın bir çok ülkesinde "vatandaş" sıfatıyla bile insanca yaşayamayan, fiziksel, psikolojik, cinsel şiddet ve yoksulluk çemberinde kısıp kalan kadın için göç, şimdilik bir fırsattan çok tehditler manzumesi gibi. Ne kendi vatanlarında, ne göç yollarında, ne vardıkları ülkelerde rahat erebilen kadınların hikayeleri insana "no country for women" dedirtiyor: Kadınlara yer yok!